

Josef Pepson Snětivý

TAJEMSTVÍ PRAŽSKÝCH KLÁŠTERŮ

Královská kanonie
premonstrátů na Strahově

Josef Pepson Snětivý

TAJEMSTVÍ PRAŽSKÝCH KLÁŠTERŮ

Královská kanonie
premonstrátů na Strahově

Josef Pepson Snětivý

TAJEMSTVÍ PRAŽSKÝCH KLÁŠTERŮ

Královská kanonie
premonstrátů na Strahově

Autor děkuje za laskavou pomoc a zpřístupnění objektů P. Evermodovi Gejzovi Šidlovskému O.Praem. Za zprostředkování kontaktu na Královskou kanonii premonstrátů na Strahově děkuje paní Miroslavě Bukvicové, dobré duši Hradčan.

Fotografie na přední straně obálky: Strahovský klášter od východu
Fotografie na zadní straně obálky: interiér baziliky Nanebevzetí Panny Marie

Obrázky bez popisků v knize:

Str. 2: sloup se sochou sv. Norberta na Strahovském nádvoří

Str. 8: bazilika Nanebevzetí Panny Marie – nejvyšší část průčelí

Str. 126: dveře do Teologického sálu Strahovské knihovny

Copyright © Josef Pepson Snětivý, www.pepson.cz, 2022

Editor © Josef Pepson Snětivý, 2022

Photographs © Josef Pepson Snětivý, 2022

Cover & Layout © Nakladatelství ČAS, Alena Šulcová, 2022

© Nakladatelství ČAS, www.nakladatelstvicas.cz, 2022

Digitální formáty: drusala.cz

ISBN 978-80-7475-385-5 (ePUB)

ISBN 978-80-7475-386-2 (Mobi)

ISBN 978-80-7475-387-9 (pdf)

PŘEDMLUVA JAKO POZVÁNÍ A VYSVĚTLENÍ

Vážení přátelé,

uplynul pouhý rok od chvíle, kdy jste spolu se mnou vyprovodili do světa knihu *Tajemství pražských klášterů – Hrad a Hradčany*. Vydali jsme se v ní na Pražský hrad do kláštera benediktinek u baziliky svatého Jiří, pokračovali na Hradčanské náměstí do kláštera bosých karmelitek u kostela svatého Benedikta, pak zamířili na náměstí Loretánské do kláštera kapucínů u kostela Panny Marie Královny andělů a pouť zakončili na hraně Nového Světa v klášteře voršilek u kostela svatého Jana Nepomuckého.

Ohlas knihy mě příjemně překvapil; jsem za něj vděčný a z celého srdce děkuji všem, které zaujala. V okamžiku, kdy vyšla publikace, kterou držíte v ruce, už bylo na světě i druhé, rozšířené vydání knihy předchozí, tj. titulu *Tajemství pražských klášterů – Hrad a Hradčany*. Současná doba je mimořádně nevyzpytatelná, a cokoli plánovat je tudíž ošidné, takže jsem si dlouho nebyl jist, kdy a zda k tomuto počínu dojde; naštěstí si ho váš zájem vynutil, a já z toho mám radost.

Určitě nejsem sám, kdo pociťuje, že naší epoše chybí stálost, řád, jasná idea a poslání. To vše nacházím právě v klášterech. A úspěch „Hradní a hradčanské“ knihy je pro mě nejen potěšením a povzbuzením, ale také závazkem – abych nepřestával mapovat konventní historii a současnost, architekturu, artefakty, unikáty i perličky, které v sakrálních areálech nacházíme...

Je přirozené, že nový počín začíná tam, kde předešlý skončil. O úvodní části této knihy bylo rozhodnuto od samého počátku: budu se v ní věnovat Královské kanonii premonstrátů na Strahově. Mou ambicí bylo popsat vám ji tak, aby vaše příští návštěva

byla poučenější a procítěnější. Ve fyzické blízkosti zakladatele řádu by tomu ani nemělo být jinak...

Dále jsem se chtěl věnovat Nemocnici Milosrdných sester svatého Karla Boromejského, neoddělitelně spjaté s kongregací obětavých řeholnic, které tu slouží potřebným už od roku 1841.

Jako třetí měl na řadu přijít bývalý klášter theatinů při kostele Panny Marie Matky ustavičné pomoci a svatého Kajetána. Ten v sobě snoubí konventní charakter a nenapodobitelný půvab Malé Strany. Nádherný okrsek pod Hradem mě okamžitě vtáhl do své barvitě minulosti, ve které nechybí smutná dějství ani poltlesk po představení českého divadla.

Jenomže: čím hlouběji jsem pronikal do tajemství Strahovského kláštera, onoho bájného a výjimečného Pražského Sionu, tím delší byl příslušný text – a tím jasnější mé poznání, že si zaslouží samostatnou publikaci. Nebojte se, na oba další kláštery, které jsem jmenoval v předchozích odstavcích, se dostane. Po zralé úvaze – a s upřímným poděkováním těm, které jmenuji na straně 4 – jsem se rozhodl věnovat celou knihu premonstrátské kanonii.

Věřím, že se na mě nebudete zlobit. Jedině tak jsem před vámi mohl předestřít obraz úchvatných dějin a pokladů, které se tu odehrávaly a skrývají.

Pokorně, s očima a srdcem otevřeným a v očekávání velkých objevů se tedy vzápětí vydáme na Strahov. Předmluvu jako už tradičně zakončím – se vším respektem a v hluboké úctě – slovy Václava Hájka z Libočan, jimiž uzavřel úvod své *Kroniky české*:

Mějž se dobře.

JAK ŠLA NA STRAHOVĚ STALETÍ

Tak často slyšíme, jak lidé říkají: „Zlé časy, svízelná doba...“ Žijme dobře, pak bude i naše doba dobrá. My jsme ta doba. Jací jsme my, taková je doba.

Svatý Augustin

Předchozí knihu, nazvanou *Tajemství pražských klášterů – Hrad a Hradčany*, jsme zakončili návštěvou bývalého kláštera voršilek u kostela svatého Jana Nepomuckého. Leží u jižního okraje Nového Světa – a k novému cíli to budeme mít jen o něco víc než půl kilometru. Ten cíl je navíc natolik dominantní, že nám jeho špičky ukážou cestu jako dva majáky.

Dejme se ulicí U Kasáren na jih čili do kopce. Paláce Hložků ze Žampachu (Kanovnická 70/4) a Martinický (Loretánská 181/4) jsme si představili v minulé publikaci, řekněme si něco o severním protějšku prvně jmenovaného.

Dům pážat Pánů z Martinic (Kanovnická 69/3), původně renesanční palác Bratří ze Šternberka, vznikl po Velkém požáru pražském v roce 1941 na místě tří gotických měšťanských domů. Za Rudolfa II. sloužil k ubytování císařských pážat, a když ho v roce 1666 barokně přestavěl Carlo Lurago, nastěhovali se sem chudší zaměstnanci Pražského hradu. Asi by se tito poživatelé sociálního bydlení podivili, kdyby seznali dnešní lukrativnost lokality! Na konci 19. století bychom tu našli hradčanskou opatrovnu, od roku 1932 mateřskou školu a od sedmdesátých let minulého století – po celkové rekonstrukci – Útvar hlavního architekta hlavního města Prahy; v současnosti zde vzniká Muzeum paměti XX. století.

Vyústění ulice U Kasáren do rozšířené ulice Loretánské lemují Martinický a Trauttmansdorffský palác; také ty už jsme pomyslně navštívili, a tak pospěšme dál. Můžeme k tomu využít i uzoučký průchod, vedoucí mezi adresami Loretánská 179/15 a 103/17 dolů na Úvoz. Ne, není nejuzší v Praze, tím je poslední

Průchod mezi domy
Loretánská 179/15 a 103/17

dochovaná požární ulička propojující ulici U Lužického semináře a zahrádku restaurace Čertovka.

To nás nemusí mrzet, protože z Úvozu už spatřujeme areál, kterému věnuji tuto knihu.

A je to pohled nádherný.

Vpravdě královský.

Před našima očima se totiž v celé své kráse zjevuje Královská kanonie premonstrátů na Strahově, obecně známá pod názvem Strahovský klášter.

Celý komplex, a zejména dvojvěží baziliky Nanebevzetí Panny Marie, je působivým zakončením Petřína. Zelená oáza se táhne od smíchovského kláštera svatého Gabriela, kam se vypravíme v některé z dalších knih, přes zahradu Kinských, Květnici, Růžový sad a Nebozízek; následují Petřínské sady (zvané též park u Petřínské rozhledny) a Seminářská zahrada; poté od východu pás zahrad Vrtbovské, Vratislavské, Schönbornské a Lobkovické; a vše zakončují Velká strahovská zahrada, Vyhlička s vinicí, Opatská a Konventní zahrada. Poslední čtyři jmenované spadají pod zahrady Strahovského kláštera.

O Petřínu máme první zmínku k roku 1108, tedy o něco málo dříve, než byl založen klášter. Už tehdy na něm stávala románská kaple svatého Vavřince (písemně poprvé uváděná v roce 1135), později goticky a barokně přestavěná. Kostel nacházíme na místě původní kaple dodnes, popravěště v jeho blízkosti už dávno ne – ve 14. století se přesunulo pod Vítkov: na místo, kterému se později začalo říkat U Bulhara (stejnojmennou křižovatku možná znáte). S petřínským popravištěm je spojena i ona prvotní zmínka v roce 1108 – *Kosmova kronika* uvádí, že Vršovci byli toho roku „jako hloupá hovada skoleni a jiní na hoře Petříně s'tati“.

Nic není méně jisté než vina Vršovců za nepravosti několika staletí, kterou na ně dávný kronikář a jeho následovníci naložili. Naopak za bernou minci můžeme brát fakt, že původní německý název Petřína – Laurenziberg, v překladu Vavřincova hora – pochází od kaple a později kostela zasvěceného svatému Vavřinci.

Kde se vzalo české jméno Petřín? Musí být velmi staré, používá je už Kosmas – a v údajné Libušině věštbě píše, že se „hora toho jména kroutí na způsob delfína, mořského vepře“. Naznačuje snad, že došlo k posunu od slova „vepřín“ k dnešnímu pojmenování? Pokud ano, přijde mi to krajně nepravděpodobné. Stejný kronikář nabízí alternativu: Petřín správně popisuje jako skalnaté místo. Latinsky „petra“ znamená „skála“ či „kámen“, odtud by mohlo pocházet latinské jméno Petrin, počestně Petřín. Naše ne-

Růžový sad na Petříně

jistota každopádně neumenšuje půvab zelené hory či přesněji řečeno náhorní planiny, vypínající se do výše 327 metrů nad mořem.

Petřín si většina lidí spojí s rozhlednou, Štefánikovou hvězdárnou, lanovkou, Hladovou zdí či bujarým veselím májových nocí (z vlastní zkušenosti bych řekl, že posledně jmenované patří spíše do minulosti nebo do básní a písní). Je ovšem také vrchem zahrad (a dříve vinic), soch, lomů, pramenů a stol...

... a několika architektonických památek a zakladatelských počínů – především církevních –, mezi nimiž se rozsahem a významem vymyká Strahovský klášter.

Seznámili jsme se s Petřínem, nyní si něco řekněme o Strahovu. Jeho název se zrodil snad už v 11. století, a jak píše Václav Vojtíšek v textu *O starých jménech pražských ulic* (1940), souvisí zřejmě – a uvěřitelně – se strážní funkcí.

Strážní domek Strahovská 204/15, za ním kostel sv. Vavřince

Podle jedné teorie se označení Strahov používalo původně jen pro klášter, strážící od západu Pražský hrad. To se mi nezdá; naopak se domnívám, že právě již v 11. století nesla toto jméno lokalita – a název později přešel na klášter. Mou domněnku potvrzuje i *Kronika tak řečeného Dalimila* (pravda, psaná až počátkem 14. století), která zmiňuje „les Strahov“ v souvislosti s vyhnáním Poláků z Hradu v roce 1004.

Tato část Prahy je především vilovou čtvrtí, najdeme tu však i velké komplexy v čele s naším Strahovským klášterem. Sympatické jsou mi Koleje Strahov ČVUT (už kvůli takzvaným Strahovským událostem na podzim roku 1967, jež se staly předzvěstí Pražského jara) a jako motorista často a vděčně využívám Strahovský tunel. Naopak Velký strahovský stadion mé sympatie nemá – a nehraje v tom roli skutečnost, že jej obsadila fotbalová Sparta, zatímco já jsem slávista. Megalomanské stavby, ať už vznikly za jakéhokoli režimu, si mou náklonnost nikdy nezískaly.

Rád připomínám Štefánikovu hvězdárnu – nejen s ohledem na její užitečnost, ale také kvůli faktu, že její stavba

zahrnuje hranolovou věž a část gotické hradby, kterou znáte jako Hladovou zeď.

A když už jsme v oblasti, jež měla poskytovat ochranu před napadením, neopomíňme bašty Špitálskou a svatých Norberta, Vojtěcha a Vavřince, čtyři strážní domky na dnešních adresách Strahovská 203, 204/15 a 206 a Pohořelec 125/19, ani dvě mýtnice, nesoucí adresy Strahovská 123/16 a Pohořelec 137/18. Zato „pochmurnou Říšskou bránu“, jak ji hodnotí František Ekert ve svém nedostižném díle *Posvátná místa královského hlavního města Prahy* (1883), už u místa, kde se protínají ulice Strahovská a Pohořelec, nenajdeme. Stávala tu v letech 1657-1899 a říkalo se jí také Nová strahovská brána – pro odlišení od Staré strahovské (nebo jen Strahovské) brány, kterou v obranném systému vystřídala.

PREMONSTRÁTI VE SVĚTĚ I U NÁS

Královská kanonie premonstrátů se může pyšnit skutečností, že se řadí mezi nejstarší dosud existující kláštery tohoto řádu. Prvotní společenství založil svatý Norbert ve francouzském Prémontré u Laonu v roce 1120, snad o Vánocích; za oficiální letopočet je považován rok 1121. K prvnímu oficiálnímu schválení došlo léta Páně 1124, za další dva roky bylo společenství uznáno coby samostatný řád – a po pouhých 17 letech, v roce 1143, vzniká Strahovský klášter jakožto premonstrátský. Představme si nejprve řeholi, s níž máme tu čest.

Jak vyplývá z názvu Řád premonstrátských řeholních kanovníků (Candidus et Canonicus Ordo Praemonstratensis, alternativní názvy norbertini či podle barvy hábitu bílí bratři, zkratka O.Praem.), nejde o řád mnišský (jaký představují např. benediktini či cisterciáci), rytířský (zmiňme u nás založené křižovníky s červenou hvězdou) ani žebravý (z hlediska jednotlivých řeholí nejpočetnější; v knize *Tajemství pražských klášterů – Hrad*

Sv. Augustin předává Norbertovi řádová pravidla (miniatura z prvního Norbertova životopisu, kolem r. 1140)

a *Hradčany* jsme poznali kapucíny). V západní církvi dnes rozeznáváme sedm hlavních forem řádového života – a řeholní kanovníci jsou jednou z nich. Kromě premonstrátů k nim patří augustiniáni.

Zásadním okamžikem pro vymezení statutu řeholních kanovníků byla Římská synoda, která v roce 1059 vyzvala katedrál-ní a kolegiální duchovní, aby se vzdali soukromého majetku a dodržovali přísný životní řád. Někteří kanovníci této výzvy neuposlechli, a nadále byli označováni jako sekulární (světští) kanovníci. Ti, kteří ji naopak vyslyšeli, se stali řeholními (regulovanými) kanovníky. Je ovšem faktem, že komunity řeholních kanovníků se kolem kapitul formovaly už dříve – buď spontán-

Milevský klášter s bazilikou
Navštívení Panny Marie

ně, nebo pod tlakem příslušného biskupa – a že vznikaly také nové kanovnické komunity.

Název „premonstráti“ se odvozuje od jména mateřského kláštera ve francouzském Prémontré, založeného Norbertem z Xantenu (uvádí se také tvar „z Xanten“, který považuji za méně správný). Ten nejprve působil právě jako kanovník, později jako putující kazatel, a v našem textu se k němu vícekrát vrátíme.

Tento řád se řídí řeholí svatého Augustina (vypracovanou pro kněžská, nikoli mnišská společenství) a stojí na těchto pilířích: asketický způsob života (byť ne tak přísný jako u některých jiných řádů), výkon kněžských povinností, charita a rozvoj vzdělání a vědy. Z toho vyplývá, že se premonstráti věnují zejména kazatelství, duchovní správě, charitě, vědě a školství. Z mého pohledu jde o velmi sympatický mix a totéž platí pro heslo „Ad omne opus bonum parati – Připraveni ke každému dobrému dílu“. Řád stojí na principech communio (společenství/sdílení/společná modlitba), stabilitas (stabilita/věrnost/stálost), contemplatio (rozjímání/modlitba/naslouchání) a actio (činnost/slужba).

A poslání řeholníků je vymezeno takto: slavnostní bohoslužba, kající život, apoštolát a eucharistická a mariánská úcta.

Premonstráty poznáme podle znaku se dvěma zkříženými zlatými či stříbrnými pastýřskými holemi (opatskými berlemi) na modrém štítu se zlatými či stříbrnými liliemi a podle bílého oděvu. Ten dostal svatý Norbert údajně z rukou Panny Marie, jež posvětila jeho úmysl založit v údolí Prémontré klášter.

Rozmachu řádu napomohla skutečnost, že se Norbert stal v roce 1126 arcibiskupem v Magdeburku. Tamější arcibiskupství sloužilo jako misijní pro části východní Evropy, které dosud nepřijaly křesťanství; řeholní kanovníci mířili za Polabskými Slovany, Prusy, Zemgaly a Litevci. Docházelo rovněž k zakládání klášterů v zemích, kde už nová víra zapustila pevné kořeny – a může nás těšit naznačený fakt, že Strahovský klášter patří v tomto ohledu k prvním. Z něj pak byly záhy založeny další dva: Litomyšl (1145) a Hradisko (1150).

Nikoli ze Strahova, ale z kláštera ve Steinfeldu je v téže době ustaven klášter v Želivě, díky němuž zase později vzniká klášter Milevský. Z ženských klášterů zmiňme Novou Říši (založenou ze Zábrdovic – je zajímavé, že se vinou pohnutých okolností změnil v mužský), Doksany (vznikly velmi krátce po Strahovu, asi už v letech 1143-1144), Louňovice, Kounice a Chotěšov. Všechny dochované areály jsem navštívil; díky své kráse, především barokní, patří mezi nejpůsobnější památkové komplexy naší země.

Již v roce 1209 bychom v Evropě napočítali 1.000 opatství a 700 proboštví – a dalších 500 klášterů ženských! Od 13. století až dodnes je řád rozdělen na cirkárie, spojující kláštery na základě regionů či jazykové příbuznosti, a jeho rozmach jak u nás, tak celkově pokračuje i ve století následujícím, kdy počet klášterů přesáhl 3.000.

Následuje období krize v 15. a 16. věku, vystřídané stabilizací. Tu v poslední třetině 18. století ukončily zásahy a vlivy, kterým řehole nemohla čelit: ve Francii byly (nejen) její kláštery násilně likvidovány (což v roce 1790 postihlo i samotné „srdce“

– Prémontré), v habsburské monarchii řádily josefinské reformy, v Německu o něco později sekularizace... Po roce 1835 zbylo pouhých devět mužských a šest ženských klášterů.

Postupem času se podařilo vrátit řád do Belgie, Německa či Francie. Obnova byla projednána na setkání opatů na Strahově v roce 1859 a o čtyřiaadvacet let později byla znovu svolána generální kapitula, tentokrát do Vídně. Pro nás je zaznamenáníhodné, že v té době stanul v čele všech premonstrátů strahovský opat Zikmund Antonín Starý (a ještě před ním Jeroným Josef Zeidler).

K 31. prosinci 2018 patřilo k řeholi celkem 1.160 bratří a přibližně 130 sester, působících v Evropě, Severní a Jižní Americe, Austrálii, Asii i Africe (řád se dodnes věnuje misijní činnosti). Celkový počet řeholních domů je 77.

V České republice nacházíme bílé bratry kromě Strahova v Milevsku (tamější dům spadá pod pravomoc Strahovského kláštera, stejně jako Holíč na Slovensku – naše kanonie v této zemi působí také ve farnostech Jasová, Kolta a Petrova Ves); a dále v Teplé, Želivě a Nové Říši. Počtem čtyř klášterů se Česká republika řadí na třetí místo ve světě, po Belgii se šesti a USA s pěti konventy.

S touto řeholí se setkáváme i tam, kde působí ve farnostech. V případě strahovských premonstrátů jde například o Strahov, Střešovice, Nebušice (na tamním hřbitově je řádová hrobka), Radotín, mimo Prahu o Říčany, Liběšice u Žatce, Žatec, Štětí, Bechyni, Svatý Kopeček u Olomouce, Křenovice, Vážany nad Litavou, Jihlavu, Šardice... a rovněž o Doksany, kde vykonávají duchovní správu pro klášter premonstrátek, obnovený v roce 1998. I díky tomu lze oprávněně říct, že Česko patří v rámci řádu k nejvýznamnějším zemím.

Do premonstrátského společenství patří kromě řeholních bratří a sester také kněží a laici (bratři i sestry), kteří a které sice nejsou řeholníky či řeholnicemi, ale cítí souznění s Norbertovým založením a přidružují se k premonstrátským řeholním komunitám. Jde o takzvaný třetí řád, ustavený rovněž svatým

Fara a kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Nebošicích; sv. Norberta a jeho následovníky nacházíme i zde

Norbertem. Třetí řády nacházíme i u jiných řeholí, ovšem premonstrátský má výjimečné postavení: je považován z nejstarší v celé církvi.

K ženám dodejme, že vedle premonstrátských kanovnic (dnes v Doksanech) patří do široké rodiny i Kongregace sester premonstrátek (zkratka S.Praem.). Založena byla u nás: dne 27. dubna 1902 strahovským premonstrátem Vojtěchem Frejkou na Svatém Kopečku, kde jsou sestry premonstrátky dodnes (a nacházíme je také v Humpolci a ve slovenském Vrbovém). Na rozdíl

Blahoslavený Hroznata

od premonstrátských kanovnic nepodléhají přísné klauzuře, a mohou tak pracovat ve farnostech nebo se starat o potřebné. Oslava 120. výročí jejich založení proběhla nedávno.

Ze známých českých premonstrátů – kromě strahovských, ti budou uvedeni v následujícím textu – zmiňme blahoslaveného Hroznata, mučedníka a zakladatele Tepelského kláštera (asi 1160-1217); a z podobné doby Jarlocha (1165-1228), původem Němce jménem Gerlach, premonstrátského řeholníka v Želivě a prvního opata Milevského kláštera. Tento vzdělaný muž je mimo jiné autorem tzv. *Letopisu Jarlochova*, jenž je (zřejmě

„Domek Prokopa Diviše“ v Helvíkovicích

v neúplné podobě) součástí tzv. *Kodexu milevského*, uchovávaného ve Strahovské knihovně.

Nesmíme zapomenout na Prokopa Diviše (1698-1765) z kláštera v Louce, vynálezce (nejen) bleskosvodu – a také kněze, teologa, přírodovědce, léčitela a hudebníka. Už z tohoto výčtu je jasné, že před námi stojí vynikající osobnost, jež svým významem přesahuje hranice Českého království. Narodil se jako Václav Divíšek do rodiny drobného zemědělce; novější „Domek Prokopa Diviše“ v Helvíkovicích u Žamberku stojí v místech jejich malého hospodářství. Prostým původem i tím, že mu vzdělání a kariéru umožnila premonstrátská řehole (byl přijat jako její stipendista na jezuitské gymnázium ve Znojmě), připomíná Jana Lohela, kterého si představíme později.

Jiným excelentním vědcem byl tepelský premonstrát Alois Martin David, astronom, ředitel pražské observatoře a rektor Pražské univerzity. V roce 1804 vedl od Hladové zdi pozorování, při kterém byly měřeny rozdíly zeměpisných poloh Prahy a Drážďan. Jeho nová metoda mu umožnila zpracovat přesnější

mapu Čech a určit přesné polohy hvězdáren v Praze, Drážďanech a Vratislavi. Časové rozdíly mezi nimi korigoval pomocí světelných signálů, vysílaných z Petřína. Obdivuhodný počín, který předjímal pozdější astronomické využití této lokality, a navíc se odehrával v blízkosti Strahova!

Karel Kašpar Reitenberger (1779-1860) byl v letech 1812-1827 opatem Tepelského kláštera, s Aloisem Martinem Davidem se tedy jistě dobře znal. Svůj klášter vedl znamenitě a na močálovitých, jinak nevyužitelných pozemcích díky němu vznikly později světoznámé Mariánské Lázně. Jenže ani všestranné zásluhy ho neuchránily před záští, závistí, pomluvkami... Ba naopak, jako by mu byly uštěďrovány místo odměn. Inu, jsme v Čechách! Sesazený opat pak prožil celých třiatřicet let v ústraní premonstrátského opatství v tyrolském Wiltenu a zemřel opuštěn a zapomenut. Jeho zakladatelská role byla nakonec uznána alespoň posmrtně, jak o tom svědčí jeho pomník v Mariánských Lázních.

JAK SE ZRODILA STRAHOVSKÁ KANONIE

Stejně jako v případě kláštera panen benediktinek u baziliky svatého Jiří je náš premonstrátský klášter panovníckou fundací. Spolu s olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem ho založil kníže Vladislav II. s manželkou Gertrudou Babenberskou.

Vladislav je panovník zajímavého osudu a historikové ho nehodnotí jednoznačně. Kloním se k názoru, že před námi stojí odvažný a schopný muž – jinak by se těžko domohl královského titulu (jako král je uváděn s římskou číslicí I.). Poté, co se na sklonku života vzdal vlády, uchýlil se právě na Strahov. Později odešel do Durynska na statky své druhé manželky Judity Durynské a místo posledního odpočinku našel v míšeňské katedrále.

Už po dvou letech, v roce 1176, byly jeho ostatky přeneseny do strahovské baziliky Nanebevzetí Panny Marie, a to díky

Král Vladislav II.

společné iniciativě premonstrátů, cisterciáků a johanitů. Svědčí o tom barokní epitaf z roku 1727, opěvující Vladislava coby „mocného lva Českého království, slavné slunce českého nebe“. Epitaf král sdílí s Jindřichem Zdíkem a 11. pražským biskupem Janem I., stojícími u vzniku Strahovského kláštera (Jan mu věnoval rozsáhlé državy ve východních Čechách, avšak založení se nedožil). Samotnou kryptu ani tzv. kapli zakladatelů se bohužel dodnes nepodařilo najít; strahovský premonstrát Vilém Ondráček ve své jubilejní knize *Strahov* (1927) vyslovil hypotézu, že se krypta nacházela snad v místech později zřízené opatské hrobky, která je v bazilice dodnes (od josefinských reforem se do ní nepohřbívá).

Jako pěkná paralela mi připadá, že otec Vladislava II., kníže Vladislav I., je rovněž pohřben v opatském kostele – v benediktinském klášteře Kladruby, který založil (kostel je zasvěcen Panně Marii).

K Vladislavu II. dodejme, že za jeho vlády vzniklo několik dalších významných klášterů; nejen zmiňované Doksany premonstrátek a Želiv premonstrátů, ale rovněž např. cisterciácké kláštery Pomuk a Plasy či johanitská komenda při kostele Panny Marie pod řetězem na Malé Straně. Jeho první choť Gertruda Babenber-

ská sehrála významnou roli i při založení Doksanského kláštera; pohřbena byla v roce 1150 ve Strahovském, avšak po několik málo letech byly její ostatky údajně přeneseny do Doksan.

Představit si zaslouží také Jindřich Zdík. Tento diplomat a olomoucký biskup (od biskupského svěcení často uváděný latinskou formou Henricus) proslul jako církevní reformátor. Snažil se o nezávislost církve na státu a horlivě podporoval celibát. V této souvislosti existuje lákavá – a ne zcela nepravděpodobná – hypotéza, že je synem kronikáře Kosmy a jeho ženy Božetěchy; podle jiného názoru by jeho otcem mohl být Magnus, Kosmův následovník jak ve Svatovítské kapitule, tak v kronikářské práci. Rád bych věděl, zda Jindřicha někdy napadlo, že kdyby jím tak vzývaný celibát závazně platil už dříve, žádnému duchovnímu by se nemohl jako legitimní potomek narodit...

To jen na odlehčenou. Se vším respektem zmíním hlavně jeho zakladatelské dílo, týkající se klášterů. Premonstráty uvedl do Čech a spoluzaložil Strahovský klášter, poté ustavil další klášter této řehole v Litomyšli a podporoval také Želivský. Své oblíbené bílé bratry upřednostňoval na úkor benediktinů – ti museli odejít z Litomyšle, z olomouckého Kláštera Hradisko i z Želiva, aby jim uvolnili místo.

K Jindřichově osobní charakteristice si řekněme, že šlo o muže asketického (nejedl maso a dodržoval mlčenlivost) a řídícího se řeholí svatého Augustina. Na Boží hod velikonoční v roce 1138, u hrobu Páně ve Svaté zemi, snad dokonce přijal bílé premonstrátské roucho – tak silně přilnul k mladému řádu, se kterým se seznámil buď na své pouti, nebo možná už dřív. Poté, co 25. června 1150 zemřel, byl na své výslovné přání pohřben ve Strahovském klášteře. Uznáván, ba uctíván, byl už za života, a to nejen premonstráty. Velkou úctu mu projevoval třeba zakladatel cisterciáckého řádu svatý Bernard z Clairvaux.

Pečeť Vladislava II.

Víme, že Jindřich Zdík vykonal v roce 1138 spolu s opatem Sázavského kláštera Sylvestrem pouť do Svaté země. Nejenže si odtud odvezl vzácnou relikvii – zlomek svatého Kříže –, ale také tam pojal záměr založit v Praze klášter řeholních kanovníků, snad na způsob kanovníků Božího hrobu. Později to ani být nemohlo, jinak by nebylo možné jmenovat mezi zakladateli pražského biskupa Jana I., který umírá už napřesrok.

Předtím, než vznikl klášter premonstrátský – a ten zde máme podle převažujících údajů od roku 1143 –, existoval jeho předchůdce, osazený snad jinými řeholními kanovníky (byť jsou někdy bez bližších podrobností uváděni „saští premonstráti“; a strahovský bibliotekář Dominik Karel Čermák ve své knize *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, vydané v roce 1877, zmiňuje jako jednu z možností řeholníky přivedené Zdíkem přímo z Palestiny). Latinsky byl nový klášter nazýván Monasterium

Strahoviense či Mons Sion. Poslední název je jasným odkazem na pobyt Jindřicha Zdíka ve Svaté zemi, neboť spatřoval podobnost Strahova s posvátnou horou v Jeruzalémě.

O prvotním, ještě před-premonstrátském klášteře, víme jen to, že během těch několika málo let, jež mu byly vyměřeny, nijak zvlášť neprosperoval a nevzkvétal; že jeho představený, snad Zdíkův kaplan, se jmenoval Blažej; a že dřevěnou konventní budovu nechal postavit kníže Vladislav II. s manželkou Gertrudou Babenberskou.

Jindřich Zdík se mezitím – v roce 1141 – vydal do premonstrátského kláštera Windberg v řezenské diocézi, a když se vrátil, zaslal do Prémontré list s prosbou, aby na Strahov přišli příslušníci této řehole z porýnského Steinfeldu. Skutečnost, že se nepodařilo založit premonstrátský klášter hned poté, co se Jindřich vrátil ze Svaté země, lze vysvětlit i tím, že krátce po biskupu Janovi zemřel rovněž Vladislavův strýc a předchůdce na knížecím stolci Soběslav I., který pravděpodobně daroval pozemky pro výstavbu konventu.

Zřejmě v roce 1142 přibyl do Prahy steinfeldský opat blahoslavený Ervín (Eberwin) s osmi bratry a vše dojednal s panovníckým párem i církevními hodnostáři; víme, že se Ervín po nějaké době vrátil do Steinfeldu a že skupinku nově příchozích vedl pozdější želivský opat, blahoslavený Gottschalk (v počestné podobě Gotšalk).

V roce 1143 pak vydal Vladislav II. zakládací listinu. Ta se v originálu nedochovala, nejstarší známý opis pochází z roku 1410.

Čteme neúplný text, plný zbožných odkazů a vychvalující panovnícký pár a oba biskupy. Zmíněn je záměr pozvat na Strahov steinfeldské řeholníky... a značnou část zabírá detailní popis majetku, který novému klášteru darovali biskup Jan I. a kníže Vladislav II. Výčet je to vskutku podrobný, takže se dozvídáme třeba i to, že Jan věnoval v Rašíně chovné kobyly. Jmenovitě je uváděna jeho čeleď: Muniš, Radovan, Utěcha, Ratva, Malava, Maňka, Bohumila, Mošna, Milgost, Branka, Čichta, Agta, Pivoň, Haňata, Nepřivad, Moravka, Toma, Mstiš a Boletag.

A protože mě tato zvukomalebná a až na výjimky již nepoužívaná jména zaujala svým půvabem, dovoluji si citovat zbývající věty, které popisují Vladislavův a Gertrudin odkaz. Věřím, že i vás potěší krásná stylizace a zapomenutá přízviska:

Toto pak jest, co daroval vévoda Vladislav, zbožný a vznešený zakladatel řeholní čistoty v celých Čechách, se svou manželkou, paní Gertrudou, zbožnou matkou kněží, mnichů a všech sirotek, za spásu své duše bratřím a sestrám sloužícím Bohu a svaté Boží rodičce i svatému Augustinovi: dvě stě denárů z mince každý den sobotní; svůj dvůr Radonice s veškerým příslušenstvím, totiž vesnicemi, sluhy, služkami a jinými rozličnými jejich příslušnostmi. Jména pak sluhů jsou tato: Buš, Miloň, Blaž, Oňata, Všan, Ban, Drugan, Jakub, Bohdan, Ostož, pastýř kobyly, Čelek švec, Modlák, Nedoma, Lubata, Radosta kovář, Dědoň, Straš jsou soustružníci nádob. V téže vesnici se do služebnosti dobrovolně poddali: Gradata, Cudař, Bohdan, Božepor, Gogol zahradník, Vlkoň, Bohuta, Soběstoj. Toto pak jsou voláci: Buďata se čtyřmi jinými, Peztek se třemi jinými, Utěch s dvěma jinými, Žirák se čtyřmi jinými, Lutoň s dvěma jinými, Goliša, Mikeš, Bula služka, Naděj, Bohdan. Ve vesnici Orasicích čtyři země, v Lahovicích země, v Hřivčicích 20 zemí, ve Vrbně Srn oráč a šest zemí. Týž vévoda také daroval vesnici Chyšku za duši Michaelovu a Lašovice dvojí, dal také vesnici Ouhonice s touto čeledí: Běl se čtyřmi jinými, Radák, Postan se čtyřmi jinými, Křižan se sedmi jinými, Modliboj se třemi jinými, Chropoň, Radosta, Dobrotag, Bohdan se třemi jinými, Božana služka s dvěma jinými, Lýsek s čtyřmi jinými, Borek s druhem, Vácemil, Dalata s pěti jinými, Dievek, Přemil s čtyřmi jinými, Bieška s třemi jinými, Milejší, Nubil s třemi jinými, Pomněn, Krátký s třemi jinými, ves Holonohy a Lovosice s jedním hájem, Na Konopnici, Telčice, které jeho otec za sto...

Hezký popis, že? Dál se text bohužel nedochoval.

Ke klášteru ve Steinfeldu dodejme, že vznikl kolem roku 1070 a o šedesát let později se v něm objevují premonstráti.

Šlo o konvent velmi významný a aktivní v zakládání nových klášterů, a to i v Českých zemích. S nadsázkou lze říct, že ještě jiný „kousek Steinfeldu“ máme ve středočeské Kondraci. Tamější románský kostel svatého Bartoloměje stavěla před rokem 1200 zřejmě stejná huť, které je podepsaná pod zbudováním steinfeldské baziliky Božího Spasitele z let 1142-1150; nebo kondračtí stavitelé přinejmenším postupovali podle tohoto porýnského vzoru.

Zpět na Strahov: Kosmův pokračovatel Vincentius (Vincencius) ve své kronice, známé jako *Letopis Vincenciův* a pokrývající roky 1140-1167, píše o „sličné stavbě, takže sotva jí podobnou lze nalézt v premonstrátském řádu“. A má pravdu, původní podoba nenese se steinfeldským klášterem žádnou větší podobnost. Obdiv byl zřejmě vyvolán monumentalitou jinak dosti strohé architektury. Strahovu se také začalo říkat „královské dílo“.

Steinfeldští opati stáli coby cirkátoři v čele cirkárie, do níž spadaly všechny českomoravské kláštery, Strahovský nevyjímal. Jak jste se dočetli výše, cirkárie (obdoba provincií u jiných řádů) byly u premonstrátů zřízeny ve 13. století. Dlužno dodat, že steinfeldští hleděli na zdejší „podřízené“ zejména zpočátku přísně a několikrát zbavili opatského úřadu ty, kteří stáli v čele Strahovského kláštera. To přispělo k jejich rychlému střídání: od roku 1208 jich vidíme za sto let šestnáct!

Vraťme se v posloupnosti strahovských opatů na počátek: prvním se stává Gezo I. (uváděn také jako Giezo), původně kanovník-kustod Metropolitní kapituly v Kolíně nad Rýnem. Na opatském stolci seděl asi v letech 1143-1149. Podle jiných pramenů přišel do Prahy až v roce 1144 v rámci druhé Ervínovy návštěvy, takže by měl v čele Strahovského kláštera v prvním roce stát teoreticky – a alespoň neformálně – blahoslavený Gottschalk. Jenže ten se jednak s Ervínem vrací v roce 1142